

ТЕОРІЯ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ Г. С. КОСТЮКА ТА ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ

Мусяка Н. І. Теорія психічного розвитку дитини Г. С. Костюка та проблема особистісної детермінації. У статті уперше здійснено аналіз теорії психічного розвитку дитини, створеної Г.С. Костюком, а також у її контексті розглянуто проблему особистісної детермінації. Констатовано, що теорія психічного розвитку дитини, як ключове теоретико-методологічне підґрунтя розуміння сутності особистісної детермінації, була вперше розроблена ученим ще у 40-х рр. ХХ ст. Розкрито ідеї Г.С. Костюка щодо проблеми особистісної детермінації. Здійснено уперше аналіз структури теорії психічного розвитку дитини, що включає, означені самим вченим, дванадцять спектрів – «питань розгляду». Встановлено, що стрижневим учений вважає детермінантний, оскільки «психічний розвиток дитини – обумовлений процес», а «питання про умови психічного розвитку дитини є вихідним питанням теорії цього процесу». Г.С. Костюк розкриває такий новий ракурс своєї теорії психічного розвитку дитини як проблему особистісної детермінації, ефективності її становлення і перебігу як внутрішніх потенцій особистісного зростання й саморозвитку.

Ключові слова: детермінація, особистісна детермінація, особистість, дитина, розвиток, психічний розвиток дитини.

Мусяка Н. И. Теория психического развития ребенка Г. С. Костюка и проблема личностной детерминации. В статье впервые осуществлен анализ теории психического развития ребенка, созданной Г. С. Костюком, а также в ее контексте рассмотрена проблема личностной детерминации. Констатировано, что теория психического развития ребенка, как ключевая теоретико-методологическая основа понимания сущности личностной детерминации, была впервые разработана ученым еще в конце 40-х гг. ХХ в. Раскрыты идеи Г. С. Костюка проблемы личностной детерминации. Осуществлен впервые анализ структуры теории психического развития ребенка Г. С. Костюка, которая состоит из, обозначенных самим ученым, двенадцати спектров «вопросов рассмотрения». Установлено, что основной это детерминантный, поскольку «психическое развитие ребенка обусловленный процесс», а «вопрос об условиях психического развития ребенка является исходным вопросом теории этого процесса». Г. С. Костюк раскрывает такой новый ракурс своей теории психического развития ребенка как проблему личностной детерминации, эффективности ее становления и развития как внутренних потенций личностного роста и саморазвития.

Ключевые слова: детерминация, личностная детерминация, личность, ребенок, развитие, психическое развитие ребенка.

Постановка проблеми. У творчому доробку видатного вітчизняного ученого, фундатора сучасної української психології Г.С. Костюка, стрижневе місце займає система розробка проблеми психічного розвитку дитини. Констатовано, що «протягом пів-століття дослідження чинників і закономірностей психічного розвитку посідали чільне місце в його науковій діяльності. Праці Г.С. Костюка з цієї проблеми істотно збагатили психологічну науку» [6, с. 591].

Ефективність сучасних наукових розвідок вимагають включення в актуальний психологічний простір фундаментальних розробок, які здійснив

учений. Водночас, у його творчій спадщині є наукові здобутки, які і до сьогодні залишаються у забутті. Серед них – праця Г.С. Костюка «Про деякі актуальні питання теорії психічного розвитку дитини», опублікована 80 років тому, яка і до сьогодні залишилася поза увагою дослідників [5]. Змістом її є доповідь, проголошена Г.С. Костюком 15 червня 1949 року у Києві на науковій сесії Науково-дослідного інституту психології. Зазначимо, що це перша праця у якій учений означив, що змістом її є саме «теорія психічного розвитку дитини». Попри те, що розробкою цієї проблеми він займався протягом всього творчого життя, це, наголосимо, єдина праця в якій у дванадцяти сесотвірних проєкціях («питань» – визначених за нумерацією самим ученим) розкрита теорія психічного розвитку дитини. Оскільки це перше відкриття невідомого аспекту наукової спадщини Г.С. Костюка, здійснимо, за логікою його викладу, абрис дванадцяти спектрів – «питань», з яких складається структура теорії. Враховуючи те, що вказана праця нині є бібліографічною рідкістю, а також з метою якнайточнішого викладу, у тексті буде здійснене належне цитування.

Аналіз останніх досліджень. Багатогранна наукова спадщина фундатора сучасної вітчизняної психології Г.С. Костюка є предметом уваги вітчизняних науковців у різних галузях психологічного знання. Зокрема, у сучасних наукових дослідженнях здійснено аналіз: теоретичного підходу Г.С.Костюка до проблеми навчання і розвитку [7]; концепції психічного розвитку Г.С. Костюка у парадигмі особистісної ефективності [2] та архітектоніки його концептуальних ідей [3]; проблеми розумової діяльності та «виховання мислення» у науковій спадщині Г.С. Костюка [8]; сприймання, як своєрідної перцептивної діяльності, у роботах Г.С. Костюка [1]; поглядів Г.С. Костюка на проблему ставлення школярів до навчання [11]; концептуальної характеристики Г.С. Костюком здібностей у парадигмі творчого розвитку особистості [10], провідних ідей Г.С. Костюка та їх розвитку в сучасній українській психології [9].

Мета статті: уперше здійснити аналіз теорії психічного розвитку дитини, створеної Г.С. Костюком, а також у її контексті розглянути проблему особистісної детермінації.

Виклад основного матеріалу. Дослідження витоків проблеми особистісної детермінації навчання у творчій спадщині Г.С. Костюка дає можливість стверджувати, що учений уперше її окреслив у праці «Про деякі актуальні питання теорії психічного розвитку дитини» у доповіді на науковій сесії Науково-дослідного інституту психології 15-17 червня 1949 року [5]. Підкреслимо ще раз, що ця праця підтверджує той беззаперечний факт, що Г.С. Костюк ставить своїм науковим завданням створення саме «теорії психічного розвитку дитини»¹. «Успішне здійснення завдань виховання нового покоління... вимагає поглибленої розробки наукової теорії психічного розви-

¹ У обсяговому і змістовному покажчику до праць Г.С. Костюка [6] відсутня вказівка на посилання як на розробку проблеми «психічного розвитку дитини», так і на її статус – «теорія».

тку дітей...» – так означає учений наприкінці 40-х років ХХ століття необхідність її розробки [5, с. 3].

Які стрижневі сенсові спектри теорії психічного розвитку дитини окреслює Г.С. Костюк?

Стрижневою, учений вважає детермінантну: «Психічний розвиток дитини – обумовлений процес... Тому питання про умови психічного розвитку дитини є вихідними питаннями теорії цього процесу. Лише з'ясовуючи правильно умови психічного розвитку дитини, оволодіваючи ними і створюючи їх, ми можемо зрозуміти цей процес і успішно скеровувати його...» [5, с. 3]. У цьому векторі теорії психічного розвитку дитини ключовою вважає Г.С. Костюк парадигму детермінація – «основні умови психічного розвитку».

Системно підходить учений до тих джерел, які дають «нам можливість правильно висвітлити питання про основні умови психічного розвитку дитини» [5, с. 3]. Основним підґрунтям розробки «теорії психічного розвитку дитини» Г.С. Костюк вказує чотири витoki: діалектико-матеріалістичне вчення про розвиток, узагальнення досвіду «успішного виховання підростаючого покоління», «результати проведених у нас досліджень з ряду питань дитячої і педагогічної психології», а також використання того «важливого внеску в позитивне розроблення цих питань, що його зробили кращі уми минулого і передусім наші великі вітчизняні мислителі...» [5, с. 3].

Самостійність, непохитна позиція у відстоюванні власних поглядів на формування підростаючої особистості має яскравий вияв у оцінці Г.С. Костюком зарубіжних концепцій, фаталістичних теорій у «яких заперечується по суті справжній розвиток психіки дитини, можливість формування у неї нових якостей, свідомого втручання дорослих у цей процес і педагогічного керівництва ним» [5, с. 4].

Принциповим, враховуючи ідеологічні тенденції 40-х років, було відстоювання Г.С. Костюком у вітчизняному психологічному просторі поглядів на «формування людської особистості» при розгляді проблеми «спадковості і середовище» [5, с. 4]. Непохитну мужність і сміливість виявляє учений, аналізуючи в цьому контексті проблему розвитку: «Своєрідність цього процесу у людини, якісна його відмінність від розвитку рослинних і тваринних організмів визначає межі застосування цього вчення до людини, застерігаючи нас від механічного перенесення біологічних закономірностей на формування людської особистості» [5, с. 4].

Учений розкриває роль спадковості й середовища як «корінної причини своєрідності умов її формування (людської особистості – *М.Н.*)», як її детермінантних чинників. Він усебічно висвітлює їх взаємовідношення: «Спадковості людини несе в собі можливість формування людської істоти з її загальними й індивідуальними психічними властивостями. Ця можливість може знайти і знаходить свою реалізацію тільки в людських, створених працею людей, суспільних умовах» [5, с. 4].

У наступній частині теорії Г.С. Костюк розкриває теоретико-методологічні засади психічного розвитку дитини і саме в ній він піднімає

проблему особистісної детермінації, розглядає її сенсотвірне підґрунтя. І якщо у першій частині теорії учений у змістовному її полі вживає концепти «людська особистість», «людина», «підростаюча особистість», «дитина», то у другій її частині він здійснює концептуальний аналіз власне психічного розвитку дитини. «Історія її психічного розвитку створюється у процесі її виховання і навчання», – лаконічно і водночас категорично стверджує Г.С. Костюк. Саме тут він уперше говорить про внутрішні умови розвитку – «істотною і невід’ємною умовою психічного розвитку дитини є оволодіння нею тими матеріальними і духовними багатствами, що їх виробило своєю працею людство. Тільки *оволодіваючи..., присвоюючи їх, дитина може належно пізнати об’єктивний світ, здійснити ті можливості психічного розвитку, що їх несе в собі її природа, розвинути власні сили, формуватися як особистість*» (курсив наш. – М.Н.) [5, с. 5].

Звертає на себе увагу, що є принципово новим, абрис статусу дитини, який розкриває Г.С. Костюк. Домінантною для нього є не об’єктна, а суб’єктна парадигма, розгляд дитини як активного суб’єкта власного психічного розвитку. Через дієслівний ряд, що розкриває суб’єктну активність дитини, яка «оволодіває», «присвоює», «пізнає», «засвоює», здійснює ті можливості психічного розвитку, що їх несе в собі її природа», учений розкриває новий вектор статусу дитини – вона не об’єкт, а суб’єкт «в процесі її виховання і навчання». Але Г.С. Костюк при цьому постулює непересічну ідею – у цьому процесі дитина може «розвинути власні сили», а це вже ідея саморозвитку, яка є ключовою для бачення ученим статусу дитини. Водночас, акцентуємо на цьому, що Г.С. Костюк імпліцитно висловив ідею особистісної детермінації. Безперечно, він говорить і про включення дорослих: «Засвоєння дитиною цих багатств необхідно вимагає свідомого втручання в цей процес дорослих, керованих тими цілями, які ставить перед собою суспільство... *Розвиток психіки дитини обумовлюється розвитком її життя, – наполягає вчений, – скеровуваного суспільством через виховання*» (курсив наш. – М.Н.) [5, с. 5]. Наведене вище яскраво ілюструє позицію ученого щодо детермінованості, обумовленості психічного розвитку дитини і статус дорослого у системі «вихователь – дитина».

Ключовим у створенні Г.С. Костюком теорії психічного розвитку дитини є визначення його рушійних сил, а також його змісту. «Рушійною силою цього процесу є внутрішні суперечності між тими новими життєвими задачами, в розв’язання яких під впливом суспільства і виховання включається підростаюча особистість, досягненням на даній стадії рівнем її психічного розвитку, а змістом його – переборення цих суперечностей, народження нових рис свідомості й самосвідомості і вживання старих, збереження позитивних досягнень старого в новому, яке забезпечує внутрішню єдність процесу психічного розвитку» [5, с. 5]. Розкриття ученим проблеми рушійних сил у парадигмі внутрішніх суперечностей – це сенсотвірний стрижень теорії психічного розвитку дитини, теоретико-методологічна значущість якого знаходиться в несумірності з часом. Важливою є теза Г.С. Костюка про внутрі-

шню єдність процесу психічного розвитку, забезпечення якої так психологічно витончено окреслив Г.С. Костюк. Звертає на себе увагу, що учений і в цій площині розгляду теорії психічного розвитку імпліцитно означає суб'єктність: дитина не об'єкт впливу суспільства і виховання в процесі психічного розвитку, а її статус дієвий, діяльнісний: у розв'язання життєвих задач «включається підостаюча особистість» – як ознака її самостійності та суб'єктності.

Розкриваючи питання внутрішніх суперечностей як рушійної сили психічного розвитку дитини, Г.С. Костюк висуває ще одну важливу ідею – його стадійності. Характеризуючи перебіг розвитку як такий, що «забезпечує внутрішню єдність процесу психічного розвитку», учений виокремлює при цьому таку ознаку, як наявність стадій. Тобто, розвиток, з одного боку, це цілісний, безперервний процес, який змістовно внутрішньо єдиний, а з іншого – він дискретний, стадіальний, за якого «перехід до якісно нової його стадії підготовлюється життям і діяльністю дитини на даній стадії» [5, с. 5]. Прикметно, що учений, розглядаючи питання стадійності психічного розвитку, виокремлює як ключову ознаку – діяльність і життєдіяльність дитини. Тобто, статус дитини у процесі психічного розвитку не має характер недієвого, пасивного, а її включення – виключно діялісна.

Означене Г.С. Костюком «розуміння психічного розвитку дитини як стадіального» проектується на його сумірність з проблемою задатків. Тому окремий спектр у створенні теорії психічного розвитку включає концептуальний аналіз проблеми задатків. Учений означає пріоритетність власного шляху: «... розуміння психічного розвитку дитини як стадіального процесу дає нам можливість перемогти абстрактне, метафізичне розуміння задатків до розвитку її психічних властивостей, яке ще досить часто трапляється в літературі і в практиці педагогічної роботи» (курсив наш. – М.Н.) [5, с. 5]. Важливим є наголошення ученого на таку ознаку задатків, як здатність їх до розвитку. Це було теж інноваційним баченням їх сутності, всупереч узагальненого погляду на їх константність. «В ході життя й діяльності дитини, – звертає увагу вчений, – її задатки, як внутрішні можливості формування цих властивостей, не тільки виявляються, а і в тій чи іншій мірі розвиваються» (курсив наш. – М.Н.) [5, с. 5].

У парадигмі розвитку Г.С. Костюк дає ключове визначення сутності задатків, у підґрунті якого є стадійність: «Отже, задатки дитини завжди є продуктом її розвитку, неоднаковим за своєю внутрішньою структурою на різних етапах цього процесу» [5, с. 5-6].

Зауважимо, що саме у цій площині концептуального аналізу теорії психічного розвитку дитини Г.С. Костюк ставить проблему особистісної детермінації: «Успіхи дитини в оволодінні результатами праці людей, підносячи її на вищий рівень розвитку, створюють і нові внутрішні можливості дальшого її розвитку» (курсив наш. – М.Н.) [5, с. 5]. Так учений розкриває новий ракурс теорії психічного розвитку дитини – проблему особистісної детермінації, ефективності її становлення і перебігу як внутрішніх потенцій особистісного зростання й саморозвитку.

Г.С. Костюк чітко означає гуманістичність власного погляду на розвиток, впевненість у безмежних можливостях його ефективності. «Людська природа, як найвищий продукт розвитку життя на землі, є найпластичнішою і несе в собі найбагатші можливості розвитку» [5, с. 6].

Водночас учений вирізняє інший ракурс проблеми – ефективності/неефективності особистісного зростання. Він звертає увагу на дисбаланс у парадигмі «можливості розвитку – фактична реалізація»: «Вони бувають неоднакові у різних дітей і дорослих, проте у кожного з них вони завжди значно більші, ніж фактична реалізація. Це положення... є дуже важливим у боротьбі з фаталістичними поглядами на природу людини, які шукають у цій природі лише ланцюгів, що сковують розвиток людини і обмежують наші виховні можливості» [5, с. 6].

Наведене вище переконливо свідчить про принципову відмінність створеної Г.С. Костюком теорії психічного розвитку дитини, в якій здійснено, на протигагу фаталістичними поглядам, характеристику його продуктивного становлення і перебігу.

Окремий вектор теорії складає положення про керівний вплив виховання, «яке визначає зміст і форми діяльності дитини» і яке спрямоване на «реалізацію тих можливостей, яке несе в собі природа кожної дитини» [5, с. 6]. У цьому контексті провідна роль належить об'єктивним умовам: «Лише при наявності відповідних об'єктивних умов, створених суспільством, можуть розкриватись і виявитись об'єктивні можливості кожної дитини» [5, с. 6]. Симптоматичним є неодноразове наголошення ученого, його настановлення щодо «кожної дитини». Важливою є думка Г.С. Костюка про онтогенетичну протяжність перебігу психічного розвитку: учений говорить про «нові об'єктивні перспективи психічного розвитку наших дітей, підлітків і юнаків» [5, с. 6].

Заключний, дванадцятий спектр теорії психічного розвитку дитини, присвячено Г.С. Костюком аналізу виховного керівництва психічним розвитком дитини. Учений підкреслює, що цей успіх «залежить не тільки від того, як використовуються ці об'єктивні умови...» [5, с. 6]. Він чітко окреслює ці лінії у системі «вчитель–дитина», які забезпечують ефективність виховного керівництва психічним розвитком дитини (з метою унаочнення змінено просторову організацію наративу ученого):

- «як кожен педагог знає закономірності цього процесу,
- зважає на його вікові й індивідуальні особливості,
- помічає ті паростки нового, що з'являються у дитини на кожній стадії розвитку,
- і дбайливо спрямовує їх далі формування» [5, с. 6].

У наведеному вище учений також розкрив актуальну проблему ХХІ ст. – «учитель–фасилітатор», проблему фасилітативної взаємодії в освітньому просторі. Г.С. Костюк окреслює ознаки ефективного вчителя, ним «стає той педагог, який знає свій об'єкт, вивчає його зміни і розвиток у процесі виховання» [5, с. 6].

Висновки. Отже, у статті уперше здійснено аналіз теорії психічного розвитку дитини, створеної Г.С. Костюком, а також у її контексті розглянуто проблему особистісної детермінації. Констатовано, що теорія психічного розвитку дитини, як ключове теоретико-методологічне підґрунтя розуміння сутності особистісної детермінації, була вперше розроблена ученим ще наприкінці 40-х років ХХ ст. Розкрито ідеї Г.С. Костюка щодо проблеми особистісної детермінації. Здійснено уперше аналіз структури теорії психічного розвитку дитини, що включає, означені самим вченим, дванадцять спектрів – «питань розгляду». Встановлено, що стрижневою, учений вважає детермінантну, оскільки «психічний розвиток дитини – обумовлений процес», а «питання про умови психічного розвитку дитини є вихідним питанням теорії цього процесу». Г.С. Костюк розкриває такий новий ракурс своєї теорії психічного розвитку дитини як проблему особистісної детермінації, ефективності її становлення і перебігу як внутрішніх потенцій особистісного зростання й саморозвитку.

Перспективи подальших досліджень полягають у теоретико-експериментальному дослідженні проблеми особистісної детермінації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ваганова Н. А. Перцептивна діяльність суб'єкта. *Матеріали лонгitudної науково-практичної сесії, присвяченої 120-річчю з дня народження Г.С. Костюка* (січень – грудень 2019 р., м. Київ). Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка, 2019. С. 11–17.
2. Дригус М. Т. Концепція психічного розвитку Г. С. Костюка у парадигмі особистісної ефективності. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том IX: Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія*. Випуск 9. Київ : Талком, 2016. С. 187–194.
3. Дригус М. Т. Характеристика самоефективності у просторі самодетермінації особистості. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2019. Вип. 45. С. 152–177. DOI10.32626/2227-6246.2019-45.152-177
4. Костюк Г. С. Про роль спадковості, середовища і виховання в психічному розвитку дитини. *Праці респ. наук. конф. з педагогіки і психології*. Т. II. Психологія. Київ : Радянська школа, 1941. С. 3–45.
5. Костюк Г. С. Про деякі актуальні питання теорії психічного розвитку дитини. *Наукова сесія науково-дослідного інституту психології УРСР* 15–17 червня 1949 р. Київ, 1949. С. 3–7.
6. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Радянська школа, 1989. 608 с.
7. Максименко С.Д. Теоретичний підхід Г.С.Костюка до проблеми навчання і розвитку. *Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи* (на пошану професора Шинкарьюка А.І. та 101-ї річниці заснування Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка) : Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 24 жовтня 2019 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006» С. 6–9.
8. Моляко В. О. Методологічні аспекти дослідження розумової діяльності : *Матеріали лонгitudної науково-практичної сесії, присвяченої 120-річчю з*

- дня народження Г.С. Костюка (січень – грудень 2019 року, м. Київ). Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2019. С. 5–11.
9. Сердюк Л. З. Розвиток в українській психології провідних ідей Г.С. Костюка. *Становлення психологічної думки в Україні : провідні ідеї та історія розвитку* : колективна монографія / В.В. Турбан, Л.З. Сердюк, Ю.Т. Рождественський [та ін.] ; за ред. В.В. Турбан. Київ – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. С. 218–235.
 10. Фалькова І. М. Концептуальна характеристика Г.С. Костюком здібностей у парадигмі творчого розвитку особистості : *Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин, 23 квітня 2019 р.* : Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006». 2019. С. 27–29.
 11. Яворська-Ветрова І. В. Ставлення учнів до навчання у системі ставлень суб'єкта діяльності : погляди Г.С. Костюка. *Матеріали лонгітюдної науково-практичної сесії, присвяченої 120-річчю з дня народження Г.С. Костюка (січень – грудень 2019 р., м. Київ)*. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка, 2019. С. 98–100.

REFERENCES TRANSLITERATED

1. Vahanova N. A. Pertseptivna diialnist sub'iekta. Materialy lonhitudnoi naukovo-praktychnoi sesii, prysviachenoї 120-richchiu z dnia narodzhennia H.S. Kostiuka (sichen – hruden 2019 r., m. Kyiv). Kyiv: Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka, 2019. S. 11–17.
2. Dryhus M. T. Kontseptsiia psykhičnoho rozvytku H. S. Kostiuka u paradyhmi osobystisnoi efektyvnosti / M.T. Dryhus // Aktualni problemy psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. – Tom IX: Zahalna psykholohiia. Istorychna psykholohiia. Etnichna psykholohiia. – Vypusk 9. – K. : Talkom, 2016. – S. 187-194.
3. Dryhus M.T. Kharakterystyka samoefektyvnosti u prostori samodeterminatsii osobystosti. Problemy suchasnoi psykholohii : zbirnyk naukovykh prats Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka, Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufriievoi. Kam'ianets-Podilskyi: Aksioma, 2019. Vyp. 45. S. 152–177. DOI10.32626/2227-6246.2019-45.152-177
4. Kostiuk H.S. Pro rol spadkovosti, seredovyshcha i vykhovannia v psykhičnomu rozvytku dytyny. Pratsi resp. nauk. konf. z pedahohiky i psykholohii. T. II. Psykholohiia. Kyiv : Radianska shkola, 1941. S. 3–45.
5. Kostiuk H.S. Pro deiaki aktualni pytannia teorii psykhičnoho rozvytku dytyny. Naukova sesiia naukovo-doslidnoho instytutu psykholohii URSR 15–17 chervnia 1949 r. Kyiv, 1949. S. 3–7.
6. Kostiuk H.S. Navchalno-vykhovnyi protses i psykhičnyi rozvytok osobystosti. Kyiv : Radianska shkola, 1989. 608 s.
7. Maksymenko S.D. Teoretychnyi pidkhid H.S.Kostiuka do problemy navchannia i rozvytku / Aktualni problemy eksperymentalnoi psykholohii: dosvid ta perspektyvy (na poshanu profesora Shynkariuka A.I. ta 101-i richnyi zasnuvannia Kam'ianetsPodilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka) : Materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 24 zhovtnia 2019 r. / za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufriievoi. Kam'ianets-Podilskyi : PP «Medobory-2006» S. 6–9.
8. Moliako V. O. Metodolohichni aspekty doslidzhennia rozumovoi diialnosti / Materialy lonhitudnoi naukovo-praktychnoi sesii, prysviachenoї 120-richchiu z dnia narodzhennia H.S. Kostiuka (sichen – hruden 2019 roku, m. Kyiv). Kyiv : Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2019. S. 5–11.
9. Serdiuk L.Z. Rozvytok v ukrainskii psykholohii providnykh idei H.S. Kostiuka. Stanovlennia psykholohichnoi dumky v Ukraini : providni idei ta istoriia rozvytku : kolektyvna monohrafiia / V.V. Turban, L.Z. Serdiuk, Yu.T. Rozhdestvenskyi [ta in.] ; za red. V.V. Turban. Kyiv – Kirovohrad : Imeks-LTD, 2014. S. 218–235.

10. *Falkova I.M.* Kontseptualna kharakterystyka H.S. Kostiukom zdibnosti u paradyhmi tvorchoho rozvytku osobystosti / Aktualni problemy psykholohii osobystosti ta mizhosobystisnykh vzaiemyn, 23 kvitnia 2019 r. : Materialy KhI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kam'ianets-Podilskyi : PP «Medobory-2006». 2019. S. 27–29.
11. *Yavorska-Vietrova I.V.* Stavlennia uchniv do navchannia u systemi stavlennia sub'iekta diialnosti : pohliady H.S. Kostiuka. Materialy lonhitudnoi naukovo-praktychnoi sesii, prysviachenoї 120-richchiu z dnia narodzhennia H.S. Kostiuka (sichen – hruden 2019 r., m. Kyiv). Kyiv : Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka, 2019. S. 98–100.

Musiaka N. I. H. S. Kostiuk's theory of a child mental development and the problem of personality determination. The article presents the results of the contemporary Ukrainian psychology founder H. S. Kostiuk creative heritage study. It is founded that the creation of the “theory of child mental development” and its systematic development, the scientist puts as his scientific task. For the first time, the analysis of the structure created by H. S. Kostiuk theory of a child mental development, including, identified by the scientist himself, twelve spectra – “issues of consideration” is presented. It is stated that the core scientist considers the determinant spectrum, since “the mental development of a child is a conditioned process”, and “the question of the conditions of a child mental development is the initial question of the theory of this process”. It is ascertained that the theory of a child mental development is a key theoretical and methodological basis for understanding the essence of personality determination. The ideas of H. S. Kostiuk on the problem of personality determination are revealed. It is mentioned that the scientist has opened a new perspective of his theory of a child mental development – the problem of personality determination, the effectiveness of its formation and the course as internal potentials of personal growth and self-development. At the same time H. S. Kostiuk distinguishes another perspective of the problem – efficiency / inefficiency of personality growth and draws attention to the imbalance in the paradigm of “development opportunities – actual realization”. It is concluded that in the creative work of the scientist, a pivotal place is occupied by the systematic development of a child mental development problem.

Keywords: determination, personality determination, personality, child, development, child mental development.

Отримано 09.10.2019

УДК 159.9

Ольховецький Сергій Миколайович

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДИТЯЧИХ СТРАХІВ

Ольховецький С. М. Психологічні чинники дитячих страхів. В статті розглядаються психологічні чинники дитячих страхів, а саме: *соціокультурні та психологічні передумови виникнення страху*. В статті розглядаються досить детально такі страхи, як: сімейна обумовленість страхів; загроза для життя; страх перед майбутнім страх перед навчанням, іспитами; страх самотності; групова ізоляція; обмеження інформації; монотонність; зміна сприймання просторової структури; порушення ритму сну та активності; нічні страхи; страх перед реальністю; розлучення батьків; реальні небезпеки. Це основні страхи, які супроводжують підростаючу особистість.

Ключові слова: страх, дитячі страхи, психологічні чинники, природа страхів, еволюція дитячих страхів, дитина, біологічні передумови, природа страхів.